

Над вірам
Драма ў двух дзях

Дзеючыя асобы:

Янка Купала
Уладзіслава – жонка паэта
Маці паэта
Паўліна – каханая паэта
Тамаш Грыб – муж Паўліны
Эпімах-Шыпіла – мовазнавец, прафесар.
Бэкін-Драздоў – акцёр, які першым паставіў п’есу “Паўлінка”
Капітан міліцыі
Чалавек-спіна

Дзея пачынаецца ў Віленскім клубе чыгуначнікаў, заканчваецца ў гатэлі “Масква”.

Дзея першая
З’ява першая

Віленскі Дом чыгуначнікаў. У вестыбюлі, дзе яшчэ не шматлюдна, стаіць Янка ў моднай белай сарочцы з закатанымі рукавамі. З’яўляецца крыху разгубленая Паўліна.

Янка. Ці можна пагаварыць з незнаёмкай?

Паўліна. Аб чым гаварыць?

– Ну, хоць бы аб тым, чаму яна адна?

– А я яшчэ дужа маладая, каб быць у пары.

– Во, як!

– А во так!

– Смелая дзяўчынка, бачу. А скажыце, ці шмат у Вільні прыгожых дзяўчат?

– Не лічыла.

– А як яны бавяць свой вольны час?

– Спытайцеся ў іх.

– Я і пытаюся. Чым вы займаеце свой вольны час?

– А яго ў мяне яшчэ не было. Я здавала іспыты і паступіла ў гімназію.

– Віншую вас з пачаткам дарогі ў навуку. (*Бярэ яе руку, падносіць да сваіх вуснаў*).

– (*вырвала руку*). Што вы сабе дазваляеце? І ўвогуле, я лічыла, што паэт, вершамі якога я захапляюся, сур’ёзны чалавек.

– А я які?

- Звычайны хлопец, які вядзе несур’ёзную гаворку.
- І вы ўяўлялі мяне старым, маркотным чалавекам. Так?
- Прыблізна такім. І байкі вашы я чытала.
- Усцешаны. Але цяпер я задумаў напісаць нешта другое. Як думаеце, здольны я напісаць вясёлую, смешную камедыю?
- (*паглядзела на яго ўважліва, прыжмурывшы вочы*). Лічу, што здольны.
- Тады скажыце сваё імя, мілая дзяўчынка.
- Паўліна.
- Цудоўна! Я і назаву сваю галоўную гераіню Паўлінкай. Згодны?
- А вы яшчэ яе не назвалі?
- Далібог, ламаў галаву. Але адно ведаю, што яна будзе гарэза.
- Ну, тады згодна.

Людзей набольшала. Звініць званок.

Паўліна. Усё. Час ісці ў залу.

Янка. Тады і сядзем побач. (*З усмешкай*). Бо і я яшчэ не ў пары.

Паўліна засмялася, і яна пайшлі побач

З’ява другая

Пецяярбург. Пакой у кватэры Браніслава Эпімаха-Шыпілы. У крэслах сядзяць госці.

Э.-Шыпіла. Сёння, сябры, мы будзем слухаць п’есу-камедыю Янкі Купалы. Я чакаю яго з хвіліны на хвіліну. Паабяцаў нейкі сюрпрыз.

Тамаш. На сюрпрызы ён мастак.

Э.-Шыпіла. Дазвольце прадставіць вам спадара Бэкін-Драздова – акцёра Аляксандраўскага тэатра, які згадзіўся сёння паслухаць камедыю, каб потым працаваць над яе пастаноўкай.

Тамаш. Вельмі прыемна. (*Падае руку*). Тамаш Грыб. Эсэр.

Драздоў (*у адказ*). И мне приятно познакомиться с эсером Грибом.

Прайшоў лёгкі смех. У пакой зайшлі Янка і Паўліна.

Янка. Вечар добры, панове! (*Вітаецца з усімі. Драздову*). Мы, здаецца, незнаёмыя.

Драздоў. Разрешите представиться: актер Александровского театра Бекин-Дроздов.

Янка. Бог ты мой! У вас у Пецяярбурзе мода, пэўна, такая: адзін – Эпімах-Шыпіла, другі – Бэкін-Драздоў.

Тамаш. Не ўсе могуць прытрымлівацца гэтай моды. (*З прытворным сумам*). Вось калі б я быў Бэкен-Грыб, а то толькі Грыб...

Усе засмяліся.

Э.-Шыпіла. Вось і пазнаёміліся. А дзе, Янка, твой сюрпрыз?

Янка (*абняў Паўліну за плечы*). Прашу любіць і жалаваць . Паўліна Мядзёлка. Мая суайчынніца і не толькі... У другі раз пашчасціла выпадкова сустрэцца на вуліцы Пецярбурга. Значыць, лёсам наканавана, каб мы сустрэліся ў гэтым віры людскім.

Э.-Шыпіла. Адным словам, ты сустрэў правобраз сваёй Паўлінкі.

Янка. Можна лічыць і так. Ва ўсякім разе яна мяне натхніла на працу, і вы цяпер маеце мой новы твор. Мой шэдэўр.

Тамаш. Дык няхай яна сама сябе і іграе ў камедыі.

Янка. Я на гэта вельмі спадзяюся.

Э.-Шыпіла. Добра, сябры. Прашу да стала. Думаю, паэту і яго музе будзе не лішнім павячэраць. А паміж чаркамі і блюдамі Янка пачытае. Згодны?

Госці зашумелі: “Згодны!”, “Чаму б не паласавацца ікорачкай у прафесара” і выйшлі.

Святло гасне, а калі запальваецца, то з другога пакоя чутны смех, гоман, і нарэшыце ўсе выходзяць.

Тамаш. Я бяру ролю пана Быкоўскага. Ну, і карыкатурна-смешны чалавек!

Янка. Не. Ты іграй Якіма.

Тамаш. А ты чаму не хочаш?

Янка. Баюся, здольнасцей не хопіць. Я буду суддзём.

Тамаш. Тады згодзен! Эх, нацалуюся я з Паўлінкай. Завідна не будзе?

Паўліна замахала на яго рукамі.

Янка. Ужо завідую!

Драздоў. А вы што, Павліна, не любите целаваться?

Паўліна. Не скажу!

Драздоў. Ну, мне, как режиссеру... можно на ушко.

Э.-Шыпіла. О! адчуваю, тут сур’ёзны прабел. Прыдзецца табе, Янка...

Янка. Я вас зразумеў, прафесар!

Паўліна. Иван Дамінікавіч! Мне пара.

Янка (*ускочыў*). І вас, Паўліна Вінцэнтаўна, зразумеў. Даімчу на пралётцы, не хвалойцеся. І так, сябры мае, дазвольце развітацца. (*Раскланьваецца*). Да хуткай сустрэчы! (*Выходзіць*).

Мужчыны, стаўшы каля выхаду, развітваюцца з Паўлінай, цалуюць ёй руку і выходзяць следам.

Святло гасне.

З’ява трэцяя

Пакойчык Паўліны. Янка і яна сядзяць на канаве. Перад імі на століку кубкі з гарбатай.

Янка. А ў цябе ўтульны пакойчык.

Паўлінка (*гарэзліва*). А хіба ў мяне можа быць няўтульна? Можа яшчэ гарбаты?

– Пасля. А цяпер... у мяне місія: навучыць нашу будучую прыму цалавацца.
(*Абдымае яе*)

– Ой, ой, ой! Прычоску сапсуеш.

– Затое пацалую. Можна?

– Не! (*Падхопліваецца*) Не і не!

– (*падняўся*). Ці не можа паненка растлумачыць чаму?

– Бо я дзяўчына сур'ёзная.

– Ну, мы ж цяпер не на вуліцы. (*Ухапіў яе зноў у абдымкі*). Дзе ж гэтыя вішанькі-вусначкі?

Паўліна зноў вырвалася з абдымкаў.

Янка. А Тамаш не навучыў Паўлінку цалавацца?

Паўліна. А Тамаш – гэта Якім. Сцэнічны пацалунак не лічыцца

Янка абняў яе і пацалаваў.

Паўліна (*закрыўшы твар рукамі*). Усё! Хопіць!

Янка. Ужо навучылася?

– У мяне гэта першы пацалунак. А ў цябе?

– Не скажу.

– Прызнайся! Я не пакрыўджуся.

– Ну, я ж сталы мужчына, Паўліначка, дзяўчыначка ты мая.

– Маўчы. Я зразумела.

– Зразумела і добра. (*Зноў абдымае, асыпае яе твар пацалункамі*). Зорачка мая ясная...Кветачка мая пахучая...

– Ой, Яначка! Я ж кожны дзянёк тую нашу сустрэчу ў Віленскім клубе чыгуначнікаў успамінала.

– Ты запамніла яе?

– На ўсё жыццё. І ведаеш, я ганаруся, што зберагла свае вусны для цябе.

– (*прыціснуў яе да сябе*). Паўлінка! Дзяўчынка мая любая. Якое шчасце, што мы сустрэліся. Што мы абодва ў Пецяярбурзе. Будзем бачыцца цяпер.

– Не, Яначка. Мне, пэўна, прыдзецца вярнуцца ў Вільню. Клімат тутэйшы не для мяне. Але не будзем пра гэта. Галоўнае – мы сустрэліся. Сядзем на канапу, і ты мне раскажаш пра сябе усё, усё... Пачынаючы з маленства, з твайго першага верша.

Яны садзяцца на канапу.

Паўліна. Я пакладу галаву на тваё плячо, закрыву вочы і буду ўяўляць усё, што буду чуць.

Янка. З чаго пачаць?

– Дзе ты нарадзіўся? Хто былі твае бацькі... І гэтак далей...

На процілеглы бок сцэны кладзецца прамень і высвечвае хлопчыка з дудачкай і пугай.

– Нарадзіўся я ў фальварку Вязынка. Бацькі мае арандавалі там зямлю. Вясковыя дзеці лічылі мяне панічом, бо ў мяне была нянька Агата. Яна вучыла мяне чытаць, але па-руску. Дакладней, яна чытала, а я завучваў. А калі сам чытаў, то ажно спяваў ад радасці. (*Заспяваў*):

У Лукоморья дуб зеленый,
Златая цепь на дубе том.
И днем, и ночью кот ученый
Все ходит по цепи кругом.

Але няня не пускала мяне гуляць з вясковымі дзецьмі. Затое маці пасылала пасвіць гусей, куранят. А я і рады быў! Вакол мяне былі травы, кветкі. Нада мною было неба... А галоўнае, я наслухаўся пушкінскіх вершаў і мне захацелася паспрабаваць самому нешта сачыніць.

І малы хлапчук спрабуе сачыняць:

“Я бачу, як вецер на полі гуляе...
Зямлю ўзрывае, бярозку хіляе...

(*Узрадавана*). Атрымліваецца! Атрымліваецца!

*Пабег, паўтараючы радкі.
Прамень знік.*

Паўліна. Я ўсё бачыла, Яначка. Ты пабег дамоў, каб пахваліцца маці.

Янка. Не. Я саромеўся. Але пачаў гаварыць пра ўсё, што бачыў наўкола. І мне гэтак падабалася! Я нават спяваў гэтыя радкі:

Скончыўся працоўны дзень.
Сонейка зайшло.
Вечарок асенні
Сходзіць на сяло.
Пук лучыны ёмкі
Дзяўчынка нясе.
Будзе светла ў хатцы
І ад святла цяплей.

– Ты добра спяваеш. Во, чаму твае вершы такія прыдатныя для спеваў.

– І ты цудоўна сёння спявала на рэпетыцыі. Паспявай для мяне.

– Не сёння. У другі раз.

– А ён будзе – другі раз?

– Будзе! А цяпер – падымаемся і я цябе правяду.

– (*падняўся*). Як не хочацца пакідаць гэты ўтульны пакойчык, гэтую канапку...

– (цягне яго за рукі). Пайшлі, пайшлі
Выходзяць. Святло гасне.

З’ява чацвёртая

Ад аўтара: *Прэм’ера камедыі “Паўлінка” прайшла з вялікім поспехам. Пралётка была завалена кветкамі.*

Пакой Паўліны застаўлены кветкамі. На століку бутэлька шампанскага, недапітыя фужэры. Праз нейкі час заходзіць Янка. Ён без сарочки, садзіцца на канапу і дапівае з фужэра. Чуецца голас Паўліны: “Яначка! Табе кавы ці гарбаты”

Янка. Мне кавы, любая. *(Пачынае чытаць верш):*

Дзяўчыначка, галубка мая!
 Кінь весела вочкам ка мне,
Заходзіць у халаціку Паўліна.
 Табой зачараваны я,
 Любуюся ў яве і ў сне.
Паўліна ставіць на стол кубкі з кавай.

Янка *(пасадыў яе на калені, чытае далей):*

Дзяўчынка, галубка, хадзі
 Ка мне, бо цябе я люблю,
 Сагрэю на белай грудзі, *(Кладзе яе галаву сабе на грудзі).*
 Уцехай каханна прысплю.

Паўліна *(смеючыся).* Не цяжка будзе прыспаць. А можа і сам заснеш?

– Калі побач з табой.

– Не, не, не! Паспі без мяне. Мне да доктара. Мікстура ад кашля закончылася. Так што я цябе пакіну аднаго.

– А я ўжо сумую.

– Я не буду доўга затрымлівацца.

– Абяцаеш?

– Абяцаю. Я і сама буду сумаваць. Цяпер нават не ведаю, як я буду жыць без цябе ў Вільні. Я вельмі шкадую, што курсы заканчваюцца.

– А мне яшчэ два гады трэба вучыцца. Можа тут застанешся?

– Не, любы. Я тут захварэю на сухоты. А навошта табе хвора яночка?

– Я буду сумаваць без цябе. Гледачы будуць. Не ведаю, хто ролю Паўлінкі зможа так сыграць?

– Ой, Яначка, не рві мне душу. Затое я ўсё зраблю, каб і там “Паўлінка” людзей радавала.

– Сонейка маё. *(Туліць да сябе).* Ведаеш, і Тамаша ў Вільню высылаюць.

- Ну, і што?
- Якім будзе побач з Паўлінкай.
- Толькі ў п'есе. На сцэне.
- Але ж ён закаханы ў цябе.
- А я ў другога чалавека. (*Цалуе*). Толькі не ўздумай раўнаваць. Мае вусны, маё сэрца, маё цела толькі для цябе, каханы.
- Але ж на сцэне – ён будзе.
- Не смяшы мяне. Так. П'ем каву, бо я спяшаюся.

П'юць каву. Дапўшы, Паўліна выходзіць. Янка дастае з свайго партфеля паперу, аловак і пачынае пісаць, уголас паўтараючы тое, што піша:

Я хацеў бы душу адшукаці такую,
І такое хацеў бы я сэрца знайсці,
Што са мной праз жыццёвую сцэжку блудную
Захацела б супольна і згодна ісці.
Вочак пару хацеў бы я мець прад сабою, –
Як у ясныя зоры, у якія б глядзеў...

Зайшла апранутая для вуліцы Паўліна. Хоча заглянуць.

Паўліна. Верш пішаш? Дай пачытаць.

Янка. Пачытаю, калі закончу.

- А калі закончыш?
- Гэта мне невядома. Першыя радкі склаліся лёгка, хутка. А далей, як Бог пашле.
- Няма пытанняў. Я пабегла. А ты адпачні, паспі. (*Цалуе яго і выходзіць*).

Янка перачытаў напісанае. Нешта напісаў. Зноў перачытаў і выкрасліў. Паклаў паперу і аловак у партфель і лёг на канапу.

Святло гасне.

З'ява пятая

Ад аўтара: Праз месяц з малым Янка правёў Паўліну на цягнік і адправіў яе ў Вільню.

Адбыў цягнік. Сам жа Янка доўга сядзеў на прывакзальнай лавачцы і пісаў.

Янка (піша ў блакнот і прамаўляе):

Гэткім шчырым каханнем яе атуліў,
З гэткай ласкай глядзеў ў яе сумныя вочы, –
Як і сонца не туліць расквечаных ніў,
Як і зоры людзям не ўглядаюцца ўночы!
Так пясціў, так галубіў галубку, яе,
Так цяпліў сваім сэрцам сірочым яе грудзі, –

Як і маці не песціць дзіця – як спаўе,
Як і вогнішча ззябнутых грэці не будзе!

З’ява шостая

Ад аўтара: Сустрэліся закаханыя ў Полацку ажно ў 1917 годзе.

У пакой на стуле гарыць свечка. На канаве ў накінутай на плечы верхняй вопратцы сядзяць Паўліна і Янка. Янка грэе над свечкай свае рукі і адагравае імі рукі Паўліны.

Янка. Як толькі мне сказалі, што бачылі цябе ў Полацку на хаўтурах, я зразумеў, што памерла твая цётка, што табе вельмі цяжка. Вось таму я ўсё кінуў і прыехаў.

Паўліна. Дзякуй, любы мой, што не пакінуў мяне ў складаны час. Але як табе ўдалося?

– Каханне вяло, дзяўчынка мая. Ды яшчэ і страх, што магу цябе не ўбачыць. Бо я такога нагледзеўся... Колькі гэтая вайна жыццяў унясла, колькі пакалечыла.

– І ў Вільні шмат перасяленцаў. Добра, калі ў каго радня ёсць якая. А так, людзі на вакзалах... Сама карміла іх не раз. А ты як, любы мой? Праца хоць ёсць?

– Якая праца. Не паверыш, нават памочнікам бровара працаваў.

– Бедны мой! Бедны паэт! А за вершы не пражыць...

– Цяжка. Ды каб хоць не гэтая вайна, гэтая рэвалюцыя...

– Я разумею. Можа не будзем аб цяжкасцях. Памятаеш, я прасіла перакласці з польскай мовы на беларускую песню “Моў до мне яшчэ”.

– Я пераклаў. *(Дастае з кішэні аркуш)*. Упэўнены быў, што ты яе папросіш.

– *(Узяла лісток, цалуе Янку)*. Дзякую, любы, што помніш мае просьбы.

– Паўліна, праспявай. Я ж заслужыў пачуць твой голас?

– *(пачытаўшы тэкст, заспявала)*:

“Пяі ты йшчэ мне! За такою песняй
Уздыхаў я доўга, чакаў як прадвесня.
Голас твой лечыць мне ў душы цярпенне.

Пяі ты йшчэ мне!

Пяі ты йшчэ мне!

Пяі ты йшчэ мне, людзі нас не чуюць.

Голас твой дзіўна песціць і галубіць,

У душу маю ўносіць прасвятленне.

Пяі ты йшчэ мне!

Пяі ты йшчэ мне!

Янка. Дзякую, любая мая! Твой голас унёс у маю здранцвелую душу прасвятленне. Паслухай. Я прысвяціў гэтыя вясёлыя, гуллівыя радкі табе, каханая.

Ты прыйшла ка мне тады,
 Як звінелі халады,
 Як стагнаў яловы плот,
 Хохлік бегаў ля варот.
 І сагрэла ты мяне
 У палуцьме, у палусне;
 Паня ты была, я – пан...
 После зноў зацвіў курган.

Паліна. Яначка! Каханы мой! Я рада, што здолела цябе сагрэць сваім каханнем. Калі мы зноў сустрэнемся?

– *(абняў яе)*. Не будзем загадваць. Вакол такое робіцца, што не так хутка і не так добра закончыцца і для нас яно. Адчуваю...

– Не пужай мяне.

– Я рэальна ацэньваю жыццё. У мяне да цябе просьба: захавай мае творы *(дастае з кішэні скрутак папер)*. Калі што са мною здарыцца, аддай іх Луцкевічам.

– *(узяўшы, хавае іх у свой сакваяж)*. Добра. Але я буду цешыць сябе спадзяваннем вярнуць іх табе ў рукі.

– І я буду спадзявацца... Зорачка мая...

– ...ясная.

– Кветачка мая...

– ...пахучая...

– Так. Як не хочацца мне развітвацца. Але праца мяне чакае. Адно суцяшае: з цікавымі людзьмі сустракаюся.

– І хто тыя цікавыя людзі?

– Паэтка Канстанцыя Буйло. Апошнім часам пазнаёміўся з Цёткай. Ты ж ведаеш? Гэта псеўданім паэткі Алаізы Пашкевіч. Такая жанчына! – я табе скажу.

– Маладая?

– Не дужа. *(Цалуе.)*.

– Мае рукі сагрэлія. Пагасі свечку. *(Смяецца)*. Ой, я раўнівая!

Янка гасіць свечку.

З’ява сёмая.

Ад аўтара. Сустрэліся толькі ў 1920 годзе ў Мінску.

Янка ідзе пад руку з Уладзям. Яго аклікае Паўліна.

Паўліна. Іван Дамінікавіч!

Янка (*спаханіўшыся*). Паўліна Вінцэнтаўна. Галуба мая, колькі зім, колькі лет. (*Вітаюцца за рукі*).

Паўліна. З якой пары пад ручку ходзім?

Уладзя (*падыходзячы, працягвае Паўліне руку*). Дзень добры, Паўліна.

Паўліна. Добры дзень, сяброўка былая.

Янка здзіўлена пазірае.

Уладзя. Нарэшце я сваімі вачыма ўбачыла любімую Паўлінку майго мужа.

Паўліна. Мужа?

Уладзя. Так. Мы пабраліся яшчэ ў 1916 годзе.

Паўліна (*глядзіць на Янку*). У 16 яшчэ? А як жа... Ой, Іван Дамінікавіч, я хачу вярнуць вам вашы рукапісы

Янка. Дзякую, што захавалі.

Паўліна. А як жа. Вы прасілі. Толькі яны ў гатэлі.

Янка. Добра. я зайду за імі.

Паўліна. Калі вы зможаце?

Янка. Навошта адкладваць? Магу зараз. Уладзя, ідзі дамоў. Я зайду і забяру рукапісы.

Уладзя (*не адразу*). Як скажаш, дарагі. Толькі не баўся.

Янка. Ідзі, ідзі! (*Да Паўліны*). Прабач... І даруй...

Паўліна. Не будзем гаварыць на вуліцы.

Пайшла першай. святлот гасне.

З'ява восьмая

Сціплы нумар гатэля. Першай заходзіць узрушаная Паўліна, следам – знікавелы Янка

Паўліна. Ты распранешся, ці возьмеш свае рукапісы і зачыніш дзверы з таго боку?

Янка (*распранаецца*). Усё ў мяне атрымліваецца не па-людску: кахаю цябе...

– Маўчы, ілгун!

– Даруй! Вер, я кахаю толькі цябе. Кахаю і кахаць буду да канца дзён сваіх.

– Кахаеш мяне, а ў жонкі выбраў яе.

– Так атрымалася. Цётка пазнаёміла мяне з ёю. Ну... словам сасватала.

– Янка! Не рві мне сэрца...

– Уладзя добрая жанчына, але для мяне больш верная сяброўка.

– І як ты будзеш жыць з сяброўкай, без кахання?

– Так і прыдзеца.

- Тады мне нічога не застаецца, як выйсці замуж за Тамаша. Толькі не веру, што ён захоча застацца са мной на ролі сябра.
- Я не буду цябе адгаворваць.
- Ты і права такога не маеш.
- Тамаш кахае цябе...
- А Уладзя цябе. А мы паміж імі. І ўсе чацвёрта не будзем мець сапраўднага шчасця. Вы вянчаліся?
- Вянчаліся.
- Чаму ты ў Полацку мне нічога не сказаў?
- Не змог. І потым, было такое прадчуванне, што са мною нешта здарыцца. Я загіну...
- *(падышла, абняла)*. Калі ўжо выбіраць, то я выбіраю хоць жанатага, але жывога цябе бачыць. Давай павітаемся: добры дзень, мой любы. *(Абдымае і цалуе)*. Відаць так наканавана нам – любіць тоячыся.
- *(абсыпае яе пацалункамі)*. Я буду, буду любіць цябе да скону. Мае вочы будуць і прылюдна гаварыць табе аб гэтым. Я хачу цябе цалаваць, хачу мілаваць.

Паўліна падае яму вопратку, аддае рукапісы.

- Не сёння, каханы, не сёння. Я не злыдня. Уладзя усё ж мая сяброўка. Ідзі дамоў.
- *(разгублена)*. І ўсё?
- Я буду чакаць цябе заўтра.
- *(кінуўся перад ёй на калені)*. Дзякую, родная. Дзякуй за парзументне, за адвагу... Я буду любіць больш як жыццё.
- Лепш любі як жыццё. Ідзі. Да заўтра. А я буду цешыць сябе, што не я ў яе, а яна ў мяне цябе, Яначка, забрала.

Адчыняе яму дзверы. Святло гасне.

З’ява дзявятая

Сціпла абстаўлены пакой Луцэвічаў. Уладзя сядзіць за накрытым сталом. Уваходзіць Янка. Яна дапамагае мужу распрануцца, палівае на рукі, падае ручнік.

Янка. Ты нічога не хочаш запытацца?

Уладзя. Хачу. Але спачатку павячэраем.

- Можна гаворку весці і страву есці.
- Добра. Чаму ў гэтай дзяўчыны апынуліся твае рукапісы?
- Я даў іх захаваць. А калі б што са мной здарылася, яна павінна была б перадаць іх Луцкевічам.

- Паверу. А чаму яна была ўражана, што я твая жонка? Чаму ўдакладніла калі я ёю стала?
- Не ведаю.
- Няпраўда. Ты быў такі ўсхваляваны, такі вінаваты перад ёю...
- Ты што, Уладзя, збіраешся закаціць мне сцэну рэўнасці?
- *(падумаўшы)*. Не. Я вельмі цябе кахаю, берагу твой спакой, каб пачынаць сварку. Але прашу цябе, Яначка, стрымлівай, хавай свае эмоцыі. Я не хачу, каб за маёй спіной шапталіся.
- Я буду старацца, дарагая. *(Падняўся, выцер сурвэткай губы і пацалаваў яе ў галаву)*. Я прайдуся трошкі. А ты кладзіся спаць. Мне трэба будзе папрацаваць сёння ноччу.
- Як скажаш, дарагі муж.

Янка апрануўся і выйшаў, а Уладзя закрыла твар рукамі, пагаласіла бязгучна, а потым стала вазіцца з посудам.

Святло гасне.

З’ява дзясятая

У пакоі на ложку ляжыць Янка. Заходзяць Уладзя і Паўліна.

Падыходзяць да ложка.

Уладзя *(выціраючы Янку лоб)*. Першы дзень не трызніць. А то такое было... Такое! Дзень і ноч трызніў.

Паўліна. Што з ім здарылася?

- Запаленне ўсіх унутранасцей. Такія аперацыі перанёс.
- Дасталося табе, Уладзечка.
- А то ж. Днямі і начамі каравуліла, каб у бяспамяцтве не ўскочыў, не парушыў перавязкі. А калі трызніў, то ўсё цябе клікаў.
- Ведаеш, і я цяжка хварэла. І таксама трызніла. Тамаш казаў, што прасіла: “Яначка, трымайся за сук... Я цябе выцягну з гэтай багны”.
- Бач ты! І ён нешта шаптаў: “Цягні мяне, Паўлінка, цягні... Без цябе я загіну...” Во якія вы блізкія.
- Духоўна. Духоўна блізкія.

Ачнуўся Янка.

Янка. Каго я бачу! Паўліначка! А я чую галасы і думаю, што зноў трызню. А чаго ты хварэла?

Паўліна. Мяне ж, Яначка, палякі пасадзілі ў дэфензіву. А там, сам ведаеш, запаленнем лёгкіх захварэць не цяжка.

- Тамаш цябе выхадзіў?
- А хто ж? Тамаш.
- А як там у Вільні?

- Мы адтуль збеглі. Збеглі ад польскай паліцыі.
- Куды?
- Ды ў Менск. Тут жа цётка Тамаша. Пакуль у яе жывем. Тамаш працуе ў дэпо, я – ў бібліятэцы.
- Не ставіцца больш “Паўлінка”. Шкада.
- Што ты, Янка. У Вільні Паўлінку іграе Марыя Ластаўскіне, у Рызе – Катрын Мікалаюнас.
- Праўда? Але я ўпэўнены, што ты была самай лепшай Паўлінкай.
- Гэта ты кажаш, бо не бачыў Марыі...
- Ясненька. А мяне бач як скруціла. Не спадзяваўся ўжо і выжыць. Толькі дзякуючы Уладзечцы жыву.

Уладзя. Вы тут пагаварыце, а я ў краму пайду.

Уладзя пайшла. Бразнулі дзверы.

Янка (*узяў руку Паўліны*). Любая мая жанчына. (*Цалуе руку*). Сапсаваў я жыццё ўсім: і табе, і сабе, і Уладзцы. Зразумець не магу, як так здарылася пабрацца.

Паўліна. Не мучай сябе. Не лёс нам быць разам. Галоўнае – папраўляйся і набірайся моцы. Пішы вершы, выдавай кнігі. Цяпер я бібліятэкар. Усе кнігі праз мае рукі будуць праходзіць.

- Я такі рады, Журавіначка мая, што ты будзеш побач.
- Журавінка – ягадка кіслая...
- Затое трывалая. Сонейка ты маё. Пацалуй мяне... Мой стойкі алавяны, не, залаты салдацік! Зорачка пуцяводная (*Цалуе ёй рукі*).

Паўліна пацалавала яго і заплакала.

Паўліна. Ну, чаму? Чаму такі лёс у нас? За што Бог на нас разгневаўся?

Янка. Не ведаю

- А я ведаю. Мне здаецца: без шлюбу мы з табой саграшылі...
- Мы пакахаліся... За гэта Бог не можа караць. Бо Бог і ёсць любоў!

Бразгаюць дзверы.

- (*адняла рукі*). Усё. Раскажы, што пісаць мяркуеш?
- Дай аддыхацца. Ёсць задумка напісаць паэму “Безназоўе” і папрацаваць над ўзмацненнем крытыкі прыстасаванцаў у п’есе “Тутэйшыя”.
- Уладзя (*заходзячы*). Што я чую! Мой Янка працаваць збіраецца! Во, як ты, Паўліна, добра на яго ўздзейнічаеш. Дзякую. Зараз будзем абедаць.

Янка. Згодны. Я якраз і захацеў есці.

Уладзя. За тры месяцы першы раз захацеў.

Паўліна Гэта добрая прыкмета. Значыцца на папараўку пойдзе.

Янка. Пайду! І хуценька. Досыць ляжаць бервяном. (*Збіраецца падняцца*).

Уладзя. Толькі не сёння, толькі не сёння. А то яшчэ бразнешся на падлогу перад Паўлінай. Ты, Паўліначка, мый рукі і дапамажы мне.

Жанчыны выйшлі. Янка весела пацягнуўся і стаў чытаць услых:

Абнімі ты мяне, маладая,
Абніманнем гарачым, агністым.
Дый памчымся ад краю да краю
Вольнай думкай па свеце цярыстым.

У пакой заходзіць Паўліна з конаўкай і тазікам.

Паўліна. Мне загадана памыць табе твар і рукі.

Янка сеў, Паліна пачала ліць ваду яму на рукі

Святло гасне.

Антракт.

Дзея другая.

З’ява адзінаццаптая

Новая кватэра Луцэвічаў. У зале вялікі стол, на ім самавар. Уладзя расстаўся сподкі з кубкамі. Паўліна насыпае ў вазы цукеркі і пранікі.

Паўліна. Нарэшце зажыве наш славуты паэт як ён таго заслугоўвае: уласны кабінет займеў!

Уладзя (з *горыччу*). Ён бы яго пад дзіцячы пакойчык з радасцю аддаў. Не пасылае нам Бог дзетак. А чаму ў вас з Тамашом няма?

– Што ж, няма і няма. Прагнавіла я Бога. Што сёння будзе?

– Янка прачытае сваю новую п’есу “Тутэйшыя”. Потым, як заўсёды, будуць абмяркоўваць.

– Можа не варта было б?

– Чаму?

– Твор злабадзённы, – баюся, могуць абвінаваціць яго ў нацдэмаўшчыне.

– Ой, сцеражы Божа! Ну, тут жа будуць толькі свае. Дарэчы, а хто гэта з табою прыйшоў?

– Ён не са мною. Скажаў, што ён з Інстытута літаратуры і піша дысертацыю па творах Купалы.

Увайшоў Янка.

Уладзя. Яначка, ты ведаеш гэтага шырокаплечага чалавека.

Паўліна. Казаў, што з Інстытута літаратуры?

Янка. Бачыў там, мо аспірант які. А што?

Уладзя. Ну, тады нічога.

Янка. Рыхтуй гарбату. Ды зэлак паболея завары. бо ўжо ідзе абмеркаванне.

Паўліна. І што кажуць?

Янка. Ды тое, што і ты, Паўліначка. Колас кажа – не час. Трэба пачакаць крыху. Не прапаноўваць міністэрству нават.

Паўліна. Ну і прытрымай! Рэч напісана бездакорна, але тэма рызыкаўная. Паслухай сяброў.

Янка. Падумаю. (*Пайшоў*).

Святло гасне, а калі запальваецца, то жанчыны ўжо збіраюць посуд.

Янка. Ну, добра парацавалі. Дарэчы, а гэты з Інстытута, не піў з намі гарбаты?

Уладзя. Сказаў – спяшаецца. Юркі ён нейкі.

Паўліна. Непрыемны тып. Ну, усё. Я сваю справу зрабіла. Маўр зрабіў сваю справу, – маўр можа сысці. (*Выходзіць*).

Уладзя. Янка, правядзі Паўліну.

Янка. Абавязкова правяду, дарагая.

Пайшоў следам. Уладзя пастаяла трошкі, зноў закрыўшы твар рукамі, схамянулася і ўзялася за работу.

Святло гасне.

З’ява дванаццатая.

Кватэра Луцэвічаў. Вяртаецца дадому Янка з паперкай у руцэ.

Янка (*трымаючы ў руках паперку*). Уладзечка, ты толькі не хвалюйся.

Уладзя. Што здарылася?

– Пакуль што нічога. Проста... мяне заўтара выклікаюць у ДПУ.

– (*Села*). А чаго?

– Не ведаю. Але гэта... усё ж... хоць і маленькая, а непрыемнасць.

– На колькі яна будзе маленькай – пакажа час. Будзеш абедаць?

– Не да яды мне, дарагая.

– А я кажу, сядай абедаць. Я не ела без цябе.

Янка пачынае есці.

Уладзя. І не накручвай сябе. Лепш падумай, што ім магло не спадабацца?

Янка. Ну, не “Камуна” ж? Можна хіба верш “Перад будучыняй” .

Святло гасне.

З’ява трынаццатая.

У кабінэце пад святлом моцнай лямпы сядзіць Янка і як бы апраўдваецца:

– Верш “Перад будучыняй” я напісаў у 1921 годзе (*схамянуўшыся*), когда от всей Белоруссии осталось только шесть уездов бывшей Минской губернии... И потом отношение... реакционных элементов населения... к беларусскому языку способствовало такому настроению. Что? Так пьесу не ставили. Я

считаю... Ясно! Ну... Я там высмеял... приспособливающегося чиновника и в шуточной форме отобразил некоторые моменты переходного времени...
Вообще, как я считаю, эта пьеса мне не удалась.

(Прислухоўваецца да пытання). Бывают у меня Жилунович, Чарот, Эпимах-Шпила... Они партийные... А из беспартийных? Колас, Лёсик, Ластовский... Что делаем? Играем в шахматы, в карты, можем выпить и закусить, читаем свои новые стихи, рассказы...

А что, разве нельзя собраться с друзьями? Вот видите, и вы говорите – можно. Что, что? О . нет! Доносить я не умею, не могу доносить на товарищей... Это недостойно поэта.

І тут голас-невідзімка загрымеў:

Голас. А достойно таскаться к жене эсера Томаша Гриба? Он ведь тоже ваш товарищ.

Янка *(разгублена).* Нет... Он просто знакомый.

Голас. Вас удивляет, что мы об этом знаем?

Янка. Признаться, да.

Голас. Мы обязаны все знать, тем более о таких известных людях как вы. Итак, мы будем сотрудничать?

Янка. Но я не умею это делать..

Голос. Мы научим! Вы свободны.

Янка падняўся і заповоленым крокам выйшаў з кабінета.

З’ява чатырнаццатая.

Вяртаецца дамоў Янка. Уладзя спяшаецца насустрач.

Уладзя. Дзякуй Богу, прыйшоў! Як ты? *(Дапамагае распрануцца).*

Янка. Мяне зганьбілі, аблілі памыямі, змяшалі чорт ведае з чым...

Пакуль Уладзя вешала вопратку, Янка схапіў нож і ўваткнуў сабе ў жывот.

Уладзя *(схапіла яго за руку і павяла да канапы).* Што ты нарабіў?! *(Задзірае сарочку).* Ой, ой, колькі крыві. *(Хуценька набірае нумар тэлефона).* Хуткая? Ой... скорая. Иван Дамінікавіч Луцэвіч... Так, так, Янка Купала. Хутчэй. Несчастный случай... *(Паклала трубку і забегала).*

Янка. Не трэба было выклікаць “хуткую”. Яны ж мяне ў “дурку” адправяць.

Уладзя *(хапае чысты ручнік).* А калі памрэш ад ператаніту? Прыдумай якую прычыну, а я пакладу на рану ручнік і прыцісну. *(Кладзе наверх сарочки.)*

– Яны ўсё зразумеюць. Пойдуць чуткі...

– А мы будзем казаць, што ты стругаў кіёчак, бо збіраліся ў грыбы. Але мне ты скажы праўду.

Уладзя знаходзіць кіёк, з якім Янка любіў хадзіць у грыбы, бярэ той жа нож і пачынае стругаць.

– Яны мне прапанавалі стаць даносчыкам... стукачом... даносіць на сяброў.

Мне, народнаму пазту!

– Ты ж не згадзіўся!

– Не ведаю... Я спрабаваў патлумачыць, што не ўмею, не магу. Але яны ўпэўнены, што стану, што даб'юцца свайго.

– Гэта яны так думаюць. А ты трымайся!

– І яшчэ адно мяне здзівіла: у калідоры ДПУ я сустрэў таго чалавека з Інстытута, які быў пры чытанні “Тутэйшых”. Хацеў запытацца, чаму і яго выклікалі, але ён збег. Цяпер я думаю, што яго не выклікалі, ён туды сам ходзіць... Стукач! І мяне такім хочучь зрабіць!

– Не зробіць! Ты вельмі вядомы чалавек. Нават у “хуткай” адрас не пытаўся.

Чуецца гул і сігнал машыны “хуткай дапамогі”

Уладзя. Здаецца, пад'ехалі, трэба сустрэць. (*Аглядаецца*). Так, стружка ад кіёчка ёсць...

Святло гасне, а калі запальваецца, Янка ўжо перабінтаваны.

Уладзя. Як думеш – паверылі?

Янка. А я думаю, ці выклікалі каго яшчэ з нашых.

– Ляжы спакойна. Паспееш высветліць.

– Коласа, пэўна, яны выклікаць не будуць.

– Можа і цябе не выклікалі б каб не твае “Тутэйшыя”.

– Трэба рукапіс недзе схаваць! Каб не знішчылі... Прыйдзе час і яе будуць ставіць ва ўсіх тэатрах Беларусі.

– Калі не будзе такіх чынуш. А цяпер ты ляжы, а я займуся сваімі справамі.

– Добра, што маці дома няма. А што мы ёй, дарэчы, скажам?

– А тое ж самае. І кіёчак няхай стаіць.

Звініць тэлефон.

Уладзя (*у трубку*). Алё... Перадаю. Цябе просяць. (*Перадае трубку*). З гаркома. Туды, відаць, з “хуткай” пазванілі.

Янка. Я слухаю. Добры дзень. А адкуль вы ведаеце? З “хуткай пазванілі”.

Пытаўся, ці прысылаць псіхіятра ... Навошта? Ды нічога са мной. Проста кіёчак стругаў і сілу не разлічыў. Крыві трохі выцекла...набяру... Уладзіслава Францаўна ўжо рыхтуе мне сокі. Усяго добрага. (*Адае трубку*). Як аператыўна... Відаць, псіхіятра яны мне ўсё ж прышлюць, толькі дамоў, каб менш было шуму.

– Ну, той жа пераканаецца, што ты чалавек адэкватны. Не хвалойся. А я сапраўды буду рыхтаваць табе сок з буракоў і лімонаў. Будзеш піць?

(*Адыходзіць.*)

- Буду мусіць.
- (здаля). Ніякіх мусіць!

Званок у дзверы. Нехта заходзіць.

Голас Паўліны. Добры вечар. Забегла сказаць, што адвяла нашых мацярок у тэатр. Прабач, Уладзя, але чаму ў вас пахне крывёй?

Уладзя. Гэта табе раскажа сам наш Яначка. І што яны будуць глядзець?

Паўліна (заходзячы ў пакой). “Паўлінку” сваю любімую. Божа! Чаму ты такі белы? Ні крывіначкі на твары.

Янка. Не пужайся. Прысядзь.

Паўліна бярэ стул і прысаджваецца.

- Дзякаваць Богу, да кішак нож не дастаў, а вось крываносны сасуд закрунуў.
- Чаму нож?
- Думаю, я табе пра кіёчак брахаць не буду...
- Мне маніць не трэба.
- Мяне выклікалі ў ДПУ. Так яны многа ведаюць пра нас...

Галасы прыціхаюць, святло гасне.

З’ява пятнаццатая

Кватэра Луцэвічаў. Пад вакном гудзе машына. Уладзя бяжыць да вакна, некаму махае рукою. Праз нейкі час заходзіць Янка.

Уладзя. Чыя машына гудзела?

Янка. Мая! Бачыла якая машынка? Белая “эмка”. На хаду лёгкая.

- Дык ты ж вадзіць не ўмееш.
- Дык жа і вадзіцеля прыставілі. Дзіва, ды і толькі. Выклікаць у гарком, каб уручыць падарунак. І гэта ж, Уладзечка, не ўсё. “Извинения” прынеслі. Дык хацелі, каб я выслухаў уласнымі вушамі. А “извинение” казаў чалавек, голас яго быў падобны на голас таго, хто дапытваў мяне і вербаваў. Дык аказваецца: яны толькі “проверяли” мяне. Яны “не вербуют”. Проста ў грамадстве ёсць... слухай...”сознательные” дужа людзі і яны самі...
- Я баюся. Яго прымусілі каяцца перад табой. А такія людзі могуць помсціць.
- Я з табой згодны.

У пакой заходзіць маці.

Янка. Мама, гляньце ў вакно.

Маці глядзіць

- Белую “эмку” бачыце?

Маці ківае.

- Падарунае ад уладаў.

Маці. Ой, сыноч. Нездарма такія падарункі...

Уладзя. Вы так думаеце, Бангіна Іванаўна? І Коласу такую падарылі. Паважаюць іх улады. (*Выходзіць*).

Маці. Калі паважаюць – гэта добра. Толькі чуткі ходзяць, што арыштоўваюць некаторых пісьменнікаў.

Янка. Гэта праўда. Будзем спадзявацца, што патрымаюць, допыт правядуць і адпусцяць.

- Дай Бог. Ты, сыноч, не лезь у палітыку. Пішы вершы.
- Дык яна ж сама лезе. Верш каб напісаць, трэба кожнае слоўца ўзважваць, каб каго не пакрыўдзіць. Часам ахвяруеш формай дзеля зместу.
- Такі час, сыноч. Беражыся: беражонага і Бог беражэ.
- Адкуль вы, мама, даведаліся пра арышты?
- Ад Паўліны. Такая слаўная жанчына. Якая б з вас пара была б!
- Мама, не кажыце так. Не будзем крыўдзіць Уладзю.
- Твая праўда, але бачу я – няма ёй шчасця побач з табой. Ды і табе пры ёй...
- Відаць так лёс распарадзіўся.
- Пагаджуся з табою. Уладзя! Ты лісце ў палісадніку падгрэбла? Не. Тады я пайду. (*Выходзіць*).

Звініць тэлефон. Янка бярэ трубку.

Янка. Алё. Слухаю. Дзень добры.

Уладзя. Хто звоніць?

Янка (*да Уладзі*). Змітрок Бядуля. (*У трубку*). Прыезджай, чакаць буду.

Святло гасне.

З’ява шаснаццатая

У пакоі маці. Заходзіць Янка.

Маці. Дзе ты быў, сыноч?

Янка. Сустракаўся з Бядулем.

- У двары?
- У машыне пасядзелі.
- А чаго ж ён да нас не зайшоў? Даўно Змітрака не бачыла.
- Ён спяшаўся. А парыходзіў сказаць, што ноччу арыштавалі Максіма Гарэцкага, Міхася Чарота, Тамаша Грыба.
- Мужа Паўліны? Бедная жанчына.

Тэлефонны званок. Янка бярэ трубку.

Янка. Алё. Слухаю. Што? За што?!

У трубцы гудкі. Паклаў, сеў, абшчапіўшы рукамі галаву.

Маці. Што здарылася?

- І яе забралі, Паўліну.
- Яна ж паехала лячыцца ў Маскву.

- Там і забралі. З кватэры радні Бядулі.
 – Як жа перажыве гэтую навіну яе маці. Цяпер яна ўдвая будзе шкадаваць, што Паўліна не выйшла, сыноч, за цябе. І хто вінен?

У пакой заглядвае Уладзя

- Я вінен. Не збырог яе да шлюбу... Ды і абставіны так склаліся: вайна, рэвалюцыя...

Уладзя (*заходзячы*). Не ты, а я. Я ж адчувала з першых дзён знаёмства, што твае думкі аб некім другім. Але гэта не важна. Трэба яе вызваляць. Яна і так хваравітая. Яе лёгкія і ныркі не вытрымаюць кратаў.

Янка. Пайдуды да Коласа. Можаш што дапаможа.

Уладзя. Ідзі і рабі што-набудзь, бо век не даруеш сабе.

Янка выйшаў з пакоя, маці абняла Уладзю, пасадзіла побач з сабою і загаварыла.

Маці. Якое ў цябе сэрца, Уладзечка, вялікае і добрае. Дзіцятка маё, паплач.

– Не буду, мама. Слязьмі тут не дапаможаш. Мне больш шкада Івана, чым сябе. Мне лягчэй – я кахаю. За дваіх кахаю... І буду кахаць...

– Дзякую, дачушка. Якія цудоўныя жанчыны кахаюць майго сына, майго Ясіка.

Вярнуўся Янка.

Маці. Чаго так хутка вярнуўся?

Янка. Не пайдуды да Коласа. Не будзе ён за яе клапаціцца. Не будзе. Паеду ў Піцер да прафесара Эпімаха-Шыпілы.

Маці. Едзь, сыноч.

Янка. Уладзя, прыгатуй мне што ў дарогу.

Уладзя. Прыгатую, Яначка. Можаш лепш у Маскву, да свайго сябра.

Янка. Можаш і ў Маскву. Куды вазьму квіток.

Маці. Пазвані, даведайся – куды і калі будзе што...

Янка. Правільна, мама.

Пачынае круціць дыск. Нервуецца, таму дыск зрываецца.

Святло гасне.

З’ява сямнаццатая

У пакоі за сталом Янка, маці, Уладзя.

Янка (*працягвае*). Дзякаваць Богу, дабіўся: усё ж высылка ў Казань, гэта не турма. І так усё гэтыя дні трымалі яе ў Бутырцы. На допыты цягалі на Лубянку, і ўначы. Ці ж гэта не вар’яцтва?

Маці. Ужо адправілі ў Казань?

Янка. Адправілі. Нам пашчасціла некалькі хвілін пабачыцца. Пагаварыць не ўдалося. Але яна перадала, відаць, праз добрага канваіра, каб я маці з братам адправіў да яе.

Уладзя. Гэта добра. Усёй сям'ёй ім будзе лягчэй.

Янка. Я заўтра ж займуся гэтым.

Маці. Можа адпачні. Цэлую нядзелю ў дарогах быў.

Янка. Назад я ехаў на верхняй паліцы, дык адаспаўся. А во што агаладаў, дык гэта праўда.

Уладзя. А мы цябе ў гаворку ўцягнулі. Прабач і еж.

Янка пачынае наспешна есці.

Маці. Не спяшайся!

Янка. Даруйце. *(Дастае з кішэні насоўку і адтуль падае паперка).*

Уладзя *(падняла).* Што гэта?

Янка. Пачытай.

Уладзя. Услых?

Янка. Можна. Я паслухаю. На хаду напісаў.

Уладзя *(чытае):*

Снілася дзяўчыне
Квяцістае поле,
А на яве выйшла –
Палыны, гуголле.
Снілася дзяўчыне
Воля і багацце,
А на яве выйшла –
Няволя, жабрацтва.
Снілася дзяўчыне
Дома жыць да смерці,
А на яве выйшла
Ў чужакоў памерці.

Янка. Ну, як?

Маці. Сумнае вельмі.

Янка. Такое жыццё ў яе, на жаль.

Уладзя. Ты думаеш, яна ў Казані застанеца да смерці.

Янка *(не адразу).* Думаю звярнуцца да таго чыноўніка з ДПУ, які перада мною апраўдваўся, а на справе – дурня ўва мне бачыў, відаць.

Уладзя. Тады навошта да яго ісці?

Янка. Ну, ён жа запэўніваў, што не толькі мяне, але і маіх блізкіх не то пальцам, словам не крануць.

Маці. Скажы, што Паўліна твая кузіна.

Янка. Мамачка! Яны ўсю паднаготную ведаюць. Тут трэба будзе напразкі. Можа як мужык мужыку паспачувае.

Уладзя. І разнясе па ўсёй зямлі.

Маці А што тут разносіць. Ну, былі яны жаніхом і нявестай. Ну, не склалася. Дык ці можна жанчыну ў такой бядзе кінуць. Але я во што думаю: а ці варта адпраўляць маці і брата ў Казань.

Уладзя. Гэта, мама, яшчэ віламі на вадзе пісана. А потым гэта справа ні дней, ні месяцаў. Гадоў бывае.

Маці. Тады рабіце як вырашылі. Вы маладзейшыя, разумнейшыя. Ну як, наеўся?

Янка. Наеўся. Мае любімыя блінцы з тваражком. (*Узяў жончыны рукі і пацалаваў*). Усё ў яе смачна выходзіць.

Маці. І праўда, Яначка. У мяне на жаль такое не атрымліваецца. Ведама ж, колькі гадоў паварыху трымала. А зараз для сябе, што звару, тое і ем.

Уладзя (*прыбіраючы са стала*). Не нагаманіліся. Ужо позні час і адпачываць пара.

Уладзя бярэцца дапамагаць маці.

Янка. Я перапішу, каб праз брата пераслаць свой ліст з вершам Паўліне.

Уладзя. Не перапісвай апошні слупок. Дужа ён страшны.

Янка. Добра! Згодзен. (*Дастаў паперу, ручку, сеў пісаць*).

Святло гасне.

З’ява васямнаццатая

У пакоі маці, Уладзя і Паўліна. Заходзіць Янка.

Уладзя (*спяшаецца сустрэць*). Яначка, у нас госця.

Янка (*зайшоў у пакой*). Паўліначка, цябе адпусцілі?

Паўліна (*ідучы яму насустрач*). Так. Гэта быў цуд. Знялі ўсе абвінавачванні. (*Абняліся.*)

Янка (*адпусціўшы Паўліну*). А ў чым яны цябе абвінавачвалі?

Паўліна. Як і ўсіх: за ўдзел у антысавецкім “Саюзе вызвалення Беларусі”. Дык жа здарылася неймавернае: папрасілі прабачэння, выплацілі нейкія грошы... А галоўнае – далі працу настаўніцы ў Маскве.

Уладзя. Гэта сапраўды дзіва дзівоснае! Можа каб назіраць за табой было лягчэй?

Янка. Скажы, Паўліна, ты падпісвала якія паперы?

Паўліна. Ды ўсё, што падсоўвалі. Зразумейце мяне: днём спаць арыштантам не дазволена, а кожную ноч, на працягу дзесяці сутак, мяне прыводзілі на Лубянку і праводзілі допыт... Я была сама не свая. Калі б напісалі, што я ведзьма, я падпісала б, што згодна.

Янка (*пахадзіў у роздуме*). Ты магла назваць прозвішчы...

Паўліна. Не, не. Я не назвала ніводнага. Мяне ў Бутырцы навучылі: назавеш адно – выб'юць астатнія.

Уладзя. Ты надоўга прыехала?

Паўліна. Не. Прывезла маці. Брат будзе са мной, а маці будзе жыць у сястры.

Маці. Так ёй будзе лепш. Як яна сябе адчувае?

Паўліна. Дзякую за клопат: магло быць горш.

Маці. Ну я рада. На днях яе наведаю.

Уладзя. А што з тваім Тамашом?

Паўліна. Не ведаю. Ніякіх чутак. Як твая праца з дзецьмі?

Уладзя. Добра. Маёй працай задаволены. А як табе працуецца настаўніцай.

Паўліна. Цяжка. Я ў Казані общалась толькі з рускімі, што мне помогло...

Ну, мне пора уходзіць.

Янка. Я правяду. Спадзяюся, цябе хоць гарбатай нападлі?

Паўліна (*выходзячы*). А як жа.

Выходзіць. Янка за ёй. Святло гасне.

З'ява дзявятнаццатая

У пакоі Луцэвічаў уся сям'я ля радыёпрыёмніка, з якога праз шыпенне прарываюцца словы: "бой... пад Радашковічамі... прарвалі фронт".

Маці. Блізка ад Вязынкі.

Янка. Поўнамаштабная вайна...

Уладзя (*прыслухоўваючыся*). Кованья боты ідуць. Выключайце...

Выбягае з пакоя і вяртаецца з капітанам.

Капітан. Добрый вечер. Мы к вам, товарищ Купала, с реквизицией.

Янка. А што будзеце рэквізаваць?

Капітан. Вашу машину. Идут бои. Много раненых. Транспорта не хватает.

Маці. Баі? А казалі ж нядаўна, што вас кветкамі сустракаюць.

Капітан. И встречаются простые люди. А вам, вижу, не нравится политика объединения?

Маці. А хто прасіў дзяліць?

Янка. Мама! Супакойцеся!

Капітан. Так сложились обстоятельства. В Москву товарищу Сталину пошли письма с просьбами.

Янка. Ад сялян? Сумняваюся. Яны, пераважна, пісаць не ўмеюць, тым больш па-руску.

Капітан. Вы, гражданин Купала, вижу, не разделяете стратегию вашего любимого Сталина?

Янка. Вы не дакладна выразіліся: нашага любімага Сталіна.

Капітан. Конечно, конечно. Нашего. Прошу отдать ключи.

Янка. Ключы і ўсё астатняе ў шафёра.

Капітан. Он с нами. Так мы забираем.

Янка. Пад колы класціся не буду. Адны далі – другія забіраюць.

Капітан. Мы вернем.

Янка. А калі ў яе снарад пападзе?

Капітан. Вернем другую.

Янка. Як наша Вязынка?

Капітан. Не в моей компетенции.

Вайскоўцы выйшлі.

Маці. І гэты быў ветлівы. Няўжо ўсім наказалі?

Уладзя. Не іначай! Янка ж казаў, што і начальнік ДПУ быў ветлівым. Ветліва рэквізавалі.

Маці. Шкада?

Уладзя. Машыну – не. Людзей шкада: колькі загіне, колькі інвалідаў будзе...

Янка зноў уключае радыёпрыёмнік і астатнія далучаюцца слухаць

Святло гасне.

З’ява дваццатая

Пакой. З радыёпрыёмніка чуецца лікаванне з нагоды аб’яднання Беларусі: “Ура!”, “Мы перамаглі!”, “Ура, таварыцу Сталіну!”

Янка. Не веру я гэтаму лікаванню.

Маці. Пад Польшчай жыць цяжка: трэба шмат працаваць і не на сябе.

Янка. А ў нас хіба хто на сябе працуе.

Маці. Ціха, сыноч.

У дзверы званок. Янка адчыняе. Заходзіць капітан.

Капітан. Здравствуйте. Примите ключи от вашей новой машины.

Янка. Новой?

– Не совсем, конечно, новой, зато “шеврале”, американец.

– Разумею: рэквізавана ў чалавека-заходніка.

– В каком-то смысле так. Бывайте. (*Паварочваецца, каб пайсці*)

– А шафёр?

– Шофёр пока в госпитале. (*Выходзіць*).

– Ды так і быць: ездзіў на “эмцы”, цяпер буду на “шаўрале”. (*Глянуп у вакно*).

Чорны, вялізны, амаль як “варанок”. (*Пераключыў на музыку радыёпрыёмнік і выйшаў*).

Маці сцішыла гук і заслухалася паланезам Агінскага.

Святло гасне.

З’ява дваццаць першая

У пакоі непарадак. Маці і Ёладзя бегаюць з нейкімі ванзэлкамі. З радыёпрыёмніка даносяцца словы аб ваенных дзеяннях на тэрыторыі Беларусі: “...бомбят Брест... крепость не сдаётся... танки перешли границу...”

Убягае Янка.

Янка. Спяшайцеся. На Мінск ляцяць бамбардзіроўшчыкі.

Уладзя. Мама, нясіце гэты маленькі ванзэлак. Янка складвае ўсё ў багажнік.

Маці. Гляньце! Горад гарыць...

Янка. Паехалі хутчэй! *(Выключае радыёпрыёмнік)*. Шмат дзе ўжо палыхае...

Усе выходзяць. Бразгаюць дзверы. Наступае цішыня.

Святло гасне.

З’ява дваццаць другая

Масква. Вясна 1942 года. На дваровай лаўцы Янка і Паўліна.

Янка *(працягвае гаворку)*. Ехалі цяжка! Не перадаць... Вакол разбітая тэхніка.

А людзьмі ўся зямля ўслана. Жах. Мне здавалася, я ніколі не акрыяю душой ад убачанага. Міхась Лужанін дапамог. Уладзя расказала Канстанцыі пра мой душэўны стан, а тая і адправіла яго ратаваць мяне. *(Горка ўсміхаецца)*. Мы, бывала, сядзелі і маўчалі. Але ведаеш, Паўліначка, удвух і маўчаць лягчэй.

Паўліна. А як твой паэтычны дар – не згубіўся ў віры ўсенароднага гора?

– Не згубіўся. Але атрымаў другое гучанне. Ты ж ведаеш, што нашаму народу не навіна весці партызанскую барацьбу. Гэтую дарогу праклаў наш легендарны дзед Талаш яшчэ падчас барацьбы з польскімі захопнікамі. Цяпер ідзе такая ж барацьба з гітлераўскімі акупантамі...

– ...і абавязак паэза не стаяць на ўзбочыне, а змагацца сваёй зброяй: словам, паэтычным словам-заклікам.

– *(узрушана)* Так у мяне і атрымалася. Паслухай, гэтыя мае радкі гучалі на радыё. *(Натхнённа чытае)*:

Партызаны, партызаны,
Беларускія сыны!
За няволю, за кайданы
Рэжце гітлерцаў паганых,
Каб не ўскрэслі век яны.
Цень забітых матак, дзетак,
Дзедаў нашых і бацькоў,
Акрываўлены палетак
Клічуць мсціць крывава гэтак,
Як не мсцілі ад вякоў.

- *(таксама ўзрушана)*. Якія магутныя словы! Я слухала і ўяўляла гэтую жудасную карціну. Янка! Адчуваецца, што ты пісаў гэтыя радкі кроўю свайго сэрца!
- Пэўна так. Верш пісаўся на адным дыханні. Рука ледзь паспявала за маімі думкамі. Я пісаў яго разам з Богам.
- Я не сумняваюся, дарагі паэт. Дзе вы пасяліліся?
- У Косці Елісеева. У яго на дачы. Памятаеш такога? Мастак, які афармляў “Паўлінку” у Мінску.
- Памятаю. Перадай яму паклон ад мяне.
- З задавальненнем. Ён помніць цябе. Мы нават учора цябе ўспаміналі. І мне было прыемна гаварыць аб табе, бо люблю цябе больш за жыццё.
- *(кранае яго руку)*. Паўтараю: любі як жыццё!
- Добра. *(Цалуе руку)*. Буду любіць як жыццё, як Радзіму люблю нашу, а кахаць – як жанчыну.
- Я цябе гэтак жа. *(Дакранулася да сваіх вуснай, а потым да ягоных)*. Прабач, любы. Мне пора. Боже, мне надо переходить на русский язык: у меня же уроки скоро начнутся. *(Паднялася)*. Пошли. Проводи меня до школы.

Пайшлі, ціха гаворачы.

Янка *(узяў над руку)*. Я такі шчаслівы побач з табою.

Паўліна. Нам трэба быць шчаслівымі толькі ад таго, што мы існуем адзін для аднаго.

Святло гасне.

З’ява дваццаць трэцяя

Ад аўтара. Месяц праз два Янкі Купалы не стала. Адбылося гэта ў Маскве ў гасцініцы “Масква” 28 чэрвеня 1942 года. Ёсць розныя версіі гэтага няшчаснага здарэння. Іх і абмяркоўвалі дзве былыя сяброўкі, дзве блізкія паэту жанчыны ў Маскве, на той жа дваровай лавачцы.

Паўліна. І ў апошні раз ён чакаў мяне на гэтай жа лавачцы. Я ж паўз яе іду на працу. Божа мой! Ужо не сустрэне. А як жа яго пакрыўдзілі: не збіраліся адзначыць яго юбілей. Коласу рыхтаваліся адзначаць. Нават верш на гэту тэму заказалі Янку. А яму, яўна не збіраліся.

Уладзя. А мне здаецца – гэта было першае звяно ў ланцугу, які закончыўся забойствам.

– Усё ж думаеш – забойства?

– Думаю. Калі ён прыязджаў на елісееўскую дачу, то расказваў зноў пра таго чалавека, які быў у нас у доме на чытцы “Тутэйшых”. Потым Янка з ім сустрэўся ў калідоры ДПУ, а той нібы і не пазнаў – даў дзёру. А цяпер з ім на

адным паверсе ў гасцініцы “Масква” сустрэўся. І той зноў збег. Дык Янка цвёрда рашыў пры чарговай сустрэчы ўсё высветліць.

– Чорны гэта чалавек, Уладзя. Я яго твару не памятаю, дык бачу са спіны, таму называю – “чалавек-спіна”. Страшны гэта чалавек, чула маё сэрца. А цяпер давай уявім сабе, што Янка яго сустрэў і пачаў з ім гаворку... Уявіла Янку? Бачыш яго?

– Бачу. Ён стаіць да мяне тварам, каля поручняў.

– Так. І я бачу. І чалавека-спіну бачу. Чую Янкін голас..

– І я чую...

На процілеглы бок сцэны кладзецца прамень і высвечвае жывога Янку і чалавека-спіну.

Янка. Спыніцеся, таварыш! Не ўцякайце. Я хачу пагаварыць з вамі. Вам не здаецца, што дужа часта мы сустракаемся. Маўчыць? А што вы робіце на дзявятым паверсе? Сочыце за кім? Няўжо за мною? Дык жа там (*паказвае рукой уверх*) разабраліся, папрасілі прабачэння. Чаго вы мяне праследуеце? Я буду скардзіцца! Вы ж не працуеце ў Інстытуце, я высвятляў...

Голас чалавека-спіны. Не паспееш! (*Узмах рукі і Янка асядае*).

Прамень гасне.

На той жа лавачцы Уладзя і Паўліна.

Уладзя. Дык гэта Янку забіў той слізняк, які пралез да нас на тую чытку?

Паўліна. Вельмі падобна. Але нам яго на знайсці. Гэту справу ніколі не раскрыюць, у гэтым я ўпэўнена.

– Пэўна так і будзе. Мне – галоўнае перапахавачь яго ў Мінск.

– І я мару вярнуцца ў Мінск. Якія апошнія словы сказаў табе Янка?

– Ад’зджаў з дачы рана. Я хацела ехаць з ім, але ён адгаварыў. Век сабе не дарую. Дык пакінуў запіску: “Цалую. Твой Янка”.

– А мне: “Я шчаслівы, калі цябе бачу...”

– Выходзіць – ён любіў нас абедзвюх, толькі па рознаму...

Уладзя і Паўліна (*разам*). А мы яго аднолькава... Амінь.

Абняліся і ў маўчанні затрысліся іх плечы.

Святло гасне.

